

Ольга
Гомілко

СЕРДЕЧНЕ ПОРОЗУМІННЯ В ПРИСУТНОСТІ ВЕЛИЧІ УНІВЕРСИТЕТУ: Щорічна конференція [ba|sees] (2–4 квітня, 2016, Кембридж, Велика Британія)

«Зона комфорту» українського філософа та виклики виходу з неї. Розповідь про свої враження від участі в роботі щорічної конференції [ba|sees] — Британської асоціації слов'янських та східноєвропейських студій, яка цього року відбувалася з другого по четверте квітня в коледжах Черчіля та Фітцвільяма Кембриджського університету, хочу розпочати з міркувань про «зону комфорту» українського філософа. Адже зазвичай такі поїздки мене виштовхують із неї. Розміряному та впорядкованому плину життя загрожують непередбачувані стреси, навантаження, хвилювання тощо. Важливою причиною цього дискомфорту вважаю те, що участь у світових наукових заходах для нас не перетворилася на академічну рутину з її інституційним забезпеченням та професійним визнанням. А тому організація її цілком лягає на плечі самого учасника. Також неспокою додає суперечливе відчуття долучення до світової наукової спільноти — і водночас усвідомлення відмежованості від неї. Головним чином ідеться про недостатню інституційну вмонтованість у різноманітні наукові структури та брак досвіду долучення до них, а не про фахову некомпетентність. Адже набуття такого досвіду потребує регулярності, яку дають, зокрема, певні інституційні механізми й вигоди. Брак відповідного досвіду робить нас вразливими в цій ситуації й змушує сумніватися у власних

силах. Тож чи варто наражати себе на дискомфорт? Це питання, що часто постає «тут», але втрачає сенс «там». Адже «там» укотре переконаєшся, що виходити з власної «зони комфорту» необхідно, щоб згодом почуватися зручно не лише в «своїй» зоні, але й деінде, наприклад — у Кембриджі.

Тяжіння до комфорту виражає універсальне людське прагнення до порядку, облаштованості, гармонії та спокою. Тож не дивно, що людям подобається перебувати в «зоні комфорту». Цим поняттям позначають простір життєвого світу, де ми відчуваємося безпечно та впевнено. Ілюзія контролю та передбачуваності плину життєвих подій міцно ув'язнює нас у ньому. Нам здається, що цей простір є найменш загрозливим. Звичні дії, сподівані реакції, пересічні думки, усталений темп життя захищають від ризиків та викликів. Здається, що тривоги та стреси в «зоні комфорту» мінімальні. Нам зручно в ній перебувати навіть тоді, коли ми нарікаємо на її несприятливість. Адже комфортніше лягти життя, ніж його змінювати. Тоді невдоволення перетворюється на *modus vivendi*, який також може ставати «зоною комфорту».

В українських реаліях прагнення не покидати «зону комфорту» посилено специфікою транзитивного суспільства, де ціннісну аномію ще не подолано, суспільну модернізацію ще не здійснено, а соціальну інфантильність ще не пережито. Бажання отримати зміни, лишаючись у «зоні комфорту», стає панівним, але, на жаль, нездійсненним. Адже зміни руйнують «зону комфорту», а «зона комфорту» блокує зміни. Тож домогтися змін не ризикуючи — неможливо. А тому уникнути дискомфорту під час змін важко. І якщо західна людина, хоча її часто звинувачують у конформізмі, привчила себе до ризиків та дискомфорту, то пострадянська людина, навпаки, всіляко їх уникає. Інерція та лінощі стають надійними вартовими її «зони комфорту».

Для нас, українських філософів, також існує своя «зона комфорту». Ми, як і решта українців, підозріливо ставимося до змін. Кинуті суспільством напризволяще, ми нібито й хочемо цих змін, але не хочемо ризикувати і, як наслідок, не отримуємо бажаного результату. Розчарування породжує академічну байдужість, коли інтелектуальний чинник втрачає самодостатність. На жаль, академічну байдужість породжують не лише обмануті сподівання. Її активно живлять і залишки старого комфорту, і його сучасні зваби. Так, академічну успішність досі визначають у кількісних показниках радянського зразка. А вбивча хвиля плагіату, замовних дисертацій, куплених наукових ступенів та звань руйнує навіть ту цінність, яку можуть мати ці показники.

Наприклад, показники щорічного наукового звіту не враховують наукового рівня публікацій. А тому немає значення, де видає свої тексти автор. Однаково вагомими вважають поважне та престижне видання, потрапити на сторінки якого не вдасться без високої якості тексту, а відповідно без значних інвестицій зусиль та часу, — і черговий «тирсонакопичувач», де більше опікуються переконливістю в імітації науковості, ніж її критеріями

та стандартами. Кількість друкованих аркушів, а не академічний рівень дослідження, залишається головним показником успішності науковця як автора публікацій. Сума друкованих аркушів перемелює в одну купу звітності й глибокі фундаментальні праці, й нашвидкуруч зіплені недолугі тексти. Часто-густо їхні автори не гребують плагіатом. Про те, що останній є різновидом корупції, де привласнюють не бюджетні кошти, а чужі думки, відомо всім. А проте академічна байдужість заколисує академічну відповідальність у «зоні комфорту». Відсутність жорсткої позиції щодо плагіату в академічному середовищі сприяє «тирсотворенню», а відповідно — збільшенню кількості друкованих аркушів у наукових звітах.

Те ж саме стосується пункту наукового звіту про участь у конференціях, коли виступ на світовому конгресі дорівняно до включення теми виступу в програму конференції, хоча саму конференцію науковець може навіть не відвідати. Безперечно, це дуже «комфортна» схема: клопоту мало, а кількість конференцій у звіті збільшується... Тому науковий звіт не лише не вмотивовує, але й блокує вихід із «зони комфорту». Адже втрачені на такий вихід зусилля та час занижують його показники.

Як альтернативу науковому звітуванню можна розглядати особисте резюме або життєпис науковця. Тут уже не формальні показники, а академічна значущість здобутків стає критерієм успішності науковця. Тому цінується спроможність виходити з «зони комфорту» через участь у різних проектах і заходах. Можливо, настав час приділяти більше уваги змісту наукового резюме, ніж цифрам звіту? З цих міркувань, говорячи про роботу цьогорічної конференції [ba]sees], маємо на меті не лише подати обговорювані теми, але й заохотити українських філософів розвивати власну академічну мобільність. Адже чим динамічніше ми будемо змінюватися, тим швидше побудемося застарілих стандартів, звичок, норм поведінки, думок.

Call for papers. Як завжди, подорож на конференцію розпочинається з отримання відповідної інформації. Втім, у стрімкому її потоці важко розпізнати те, що потрібно саме тобі. Здебільшого ми або покладаємося на власний досвід, або довіряємо рекомендації колег. У моєму випадку спрацювало останнє. Важливо, щоб академічна солідарність виявлялася не в клопотанні за «своїх», а в залученні якомога більшої кількості колег до участі в таких заходах. Розширення кола науковців із міжнародним досвідом зумовлює потребу в його визнанні науковою спільнотою. А без цього такий досвід залишається лише приємним спогадом та пунктом у науковому звіті.

Наступний крок — вибір теми та написання стислого змісту виступу. Шанс отримати повідомлення про включення вашої доповіді в програму конференції залежить від точності цього кроку. Зізнаюся, що не раз доводилося отримувати відмови. У таких випадках чемні слова організаторів не стільки втішають, скільки заохочують подаватися наступного разу. Але відмова — завжди прикро. Трохи заспокоюють рецензії, бо показують, що відмова — обґрунтована, а текст — недосконалий.

Обираючи тему цього разу, зупинилася на філософії серця Григорія Сковороди. Ідея подивитися на його спадщину крізь призму сучасних філософських підходів, а саме антропотехнічного повороту, що його запропонував П. Слотердайк, мені видалася вартою уваги. Назву виступу було сформульовано так: «Філософія серця Григорія Сковороди: антропотехнічні конотації». Ця тема, з одного боку, актуалізує наявний значний доробок у дослідженні антропологічного змісту філософії Г. Сковороди, а з іншого — показує її значний евристичний потенціал, що потребує подальшого аналізу з позицій сучасної методології. Цей аналіз дає підстави для висновків, що Г. Сковорода є модерним європейським філософом, а його філософія серця являє собою не альтернативу чи доповнення до модерної версії природи людини, а конкретизацію шляхів практичного її втілення. Запрошення взяти участь у роботі щорічної конференції британської асоціації слов'янських та східноєвропейських студій дало мені шанс долучитися до справи філософської реабілітації нашого видатного мислителя. Адже розгляд філософії серця Г. Сковороди в контексті антропотехнічного тлумачення раціональності, з одного боку, додає вагомні аргументи на користь європейського вибору України, а з іншого — спростовує нав'язливі кліше на кшталт «русско-Сократа» чи «родоначальника русской религиозной философии».

Не дивно, що виступ викликав жваве обговорення¹. Головним чином колег зацікавила теза про те, що філософію серця українського філософа XVIII сторіччя можна розглядати як практичний філософський інструментарій вдосконалення раціональної природи людини. Важливо зазначити, що методологія аналізу його творчості має брати до уваги не лише концептуальне дослідження текстів, але й практичний досвід і самого мислителя, і його учнів. Адже завдяки, зокрема, фінансовій підтримці останніх було засновано перший в Україні модерний університет у Харкові.

У мене були певні побоювання, що на конференції позначаться сучасні офіційні настанови російської науки. Адже державна фінансова підтримка російських науковців забезпечує їхню широку присутність, а відповідно й чутність їхнього голосу. У часи інформаційних гібридних війн, коли російська держава інвестує значні ресурси в розхитування західних цінностей, виникає загроза перетворення наукового заходу на пропагандистський майданчик «русского мира». На щастя, стіни Кембриджського університету захистили від такого цю конференцію, немовби зобов'язуючи демонструвати зразкову наукову організацію та академічну відповідальність.

Конференцію організувало загальнонаціональне наукове товариство Великобританії з вивчення Росії, Східної Європи та теренів колишнього Радянського Союзу. Його діяльність стає особливо значущою нині, коли

---

¹ Виступ «Hryhoriy Skovoroda's Philosophy of the Heart: Anthropotechnics Connotations» виголошено на секції 5.2. «Література/культура: філософія, психологія, література» [[ba|sees], [British association: 2016: p. 58].

цей регіон привертає глобальну увагу, а його досвід ще не достатньо глибоко проаналізовано. Особливо це стосується посттоталітарного періоду, в якому визрівають не лише ліберально-демократичні тенденції громадянського суспільства, але й загрозові щодо західної цивілізації практики варварства. Щорічні конференції, що їх проводить Товариство, заохочують до дискусій не лише британських дослідників, але й науковців із Північної Америки, Європи, Росії та Східної Європи.

Важливо, що організаторам конференції вдалось уникнути домінування російської проблематики, хоча її обговорення розкривало цікаві та несподівані сюжети. Скажімо, доповідь дослідника з Кембриджського університету Ніколаса Мейг'ю (Nicholas Mayhew) «Проблематизуючи «ортодоксію»: канони парубання в Київській та Московській Русі» (*Problematizing 'Orthodoxy': Paired Saint Culture in Kievan and Muscovite Rus*), презентована на секції 8.1 «Ортодоксія та гетеродоксія: формування релігійної ідентичності середньовічної Русі» [British association., 2016: p. 73], прозвучала як наукова відповідь політичним заявам російських консерваторів (не гребують ними й деякі українські політики) про сакральний характер «сімейних цінностей». Йдеться про гетеросексуальну сім'ю, що її утворюють чоловік і жінка для народження дітей. «Сімейні цінності» в консервативній риторичі постають як автентичні православні підвалини. Відповідно, у російському суспільстві активно насаджують гетеронормативні ідеї як «исконно» правильні, що виражають істинну духовність.

А Н. Мейг'ю у своїй доповіді показує, що у витокх «істинної духовності» (йдеться про процеси культурної кодифікації політичної влади Російської держави XVI—XVII сторіч) знаходимо явний поворот у тлумаченні гендерного характеру людської близькості. Аналіз церковних книг та обрядів вказує на принципові зміни в описі «пари», які відповідно позначаються на змісті тогочасної агіографії та іконографії. Дослідник не виключає, що формування сталого уявлення про «сімейне життя» відбувалось у контексті процесів консолідації політичної влади цього періоду Росії. Можливість легітимації гомосексуальних пар у церковних братствах як осередках громадської активності православних міщан належало виключити. Поняття «братотворенія» (церковне благословення союзу двох християн, які не є кровними родичами, але прагнуть братської єдності) як одне з ключових у цьому дискурсі не виключає гомосексуальних конотацій. Цікаво, що Петро Могила 1646 року забороняє обряд «братотворенія» на тій підставі, що 1) «супружество будет между ними»; 2) «аще супружество сътворено есть яве не запрещается»; 3) «супружество не взбраняется»; 4) «их же онъ именована братию спритязаемъ в супружество»². Важливо, що в своїй презентації Н. Мейг'ю не робить категоричних висновків щодо гомосексуальної традиції в православ'ї. Своє завдання він вбачає у вивченні певно-

---

² Цит. за матеріалами *Power Point Presentation* виступу Н. Мейг'ю.

го кола текстів під кутом перетину релігії, політичної влади, гендеру та сексуальності, що виявляє проблематичність реконструювання меж не тільки між православною ортодоксією та гетеродоксією, але й у релігійних традиціях легітимації «пари» в домодерній Московії та Київській Русі.

Цікаво, що на цьому-таки засіданні прозвучала також доповідь дослідниці з Кембриджського університету Оленки Півні (Olenka Z. Pevny). Її було присвячено аналізу візуальної риторики православної ортодоксії XVII сторіччя на прикладі реставрації стародавньої церкви Києва Спаса на Берестові, яку здійснив митрополит Петро Могила, що підтверджує його репутацію захисника релігійної та культурної спадщини Київської Русі. Дослідниця доводить тезу, що зусилля Петра Могили були радше виявом амбіцій, ніж прагненням зберегти дух культури часів князя Володимира. Візуальна риторика відбудови цієї церкви свідчить про принципову зміну візантійського візуального канону відповідно до сучасних митрополитові ідейних дискусій та риторичних практик Європи. Не випадково обговорення цієї презентації здебільшого стосувалось європейського впливу на тогочасну культуру Києва, зокрема використання латини.

Про Україну. Окремо тему України було подано на засіданні кількох секцій. Наприклад, секція 2.6 мала назву «Політика: церкви в Україні та їхні ідеології: між конфронтацією та примиренням» [British association:, 2016: p.43]. Цікаво, що виступ дослідниці з Протестантського теологічного університету в Амстердамі Гелін Зоргдрагер (Heleen Zorgdrager) «Гендерні проблеми зони зіткнень: наратив «традиційних цінностей» як об'єднувчий і водночас протиставний» («*Gender Issues in the Battlezone: The Narrative of Traditional Values as both Unifying and Confrontational*») перегукувався із згаданим вище дослідженням Н. Мейг'ю. Доповідачка зосередила увагу на аналізі риторики сучасної церкви в Україні щодо відстоювання «традиційних цінностей» у царині гендерних відносин. Дослідниця вважає, що така риторика суперечить позиції церкви в подіях Євромайдану. Тоді українська церква ясно продемонструвала свою громадянську позицію щодо підтримки європейського вибору і таким чином засвідчила відкритість до діалогу зі світським суспільством. Саме цей досвід можна розглядати як вияв ідеї «постсекулярного» суспільства, де релігійна та світська свідомість доповнюють одна одну, підтримуючи баланс спільного громадянства та культурних відмінностей. За таких умов релігійна нетерпимість зменшується, поступаючись толерантності. Натомість нинішня церковна риторика щодо «загроз традиційним цінностям», як показує у своєму виступі Г. Зоргдрагер, сприяє посиленню атмосфери нетерпимості та ксенофобії в суспільстві. Тож якщо під час Євромайдану церква була форпостом у боротьбі українців за європейські цінності, то за нинішніх умов свою позицію щодо «традиційних цінностей» вона їх (європейські цінності) зраджує. Виступ Г. Зоргдрагер спричинив гостру дискусію та продемонстрував значну цікавість до України.

На цій самій секції пролунало ще дві цікаві доповіді: від священника Кирила Говоруна з Академії святого Ігнатія в Швеції «Українські церкви в процесі примирення» та канадського професора Андрія Кравчука з університету Садбері «Міжрелігійний та внутрішньорелігійний діалог в Україні від початку війни з Росією».

Ще одна присвячена українській проблематиці секція 4.12 мала назву «Історія: література та повсякденне життя в радянській Україні впродовж 1920-х років та ранніх 1930-х». Варто зауважити, що назви багатьох секцій є досить вузькими та специфічними. Ця тенденція свідчить про посилення уваги до конкретної ситуації дослідження, апеляцію до його емпіричної складової, а відповідно — практичну спрямованість аналізу. Це ще раз переконує в посиленні практичного повороту сучасної теорії, що змінює парадигму гуманітарного знання. Виступи на цій секції стосувалися дослідження конкретних феноменів української культури. Скажімо, виступ Олени Палко з університету Іст-Англії (East Anglia) було присвячено питанню відповідності функцій високої та низької літератури запитам загальної читацької аудиторії в другій половині 1920-х (*Between High-Brow and Middle-Brow Literature: Meeting the Demands of General Readers in the Second Half of the 1920s*). Роман Горбук із Содертонського університету в Швеції говорив про соціальну історію ілюстрованих розважальних журналів у радянській Україні в 1922 — 1935 роках (*Red Recreations: Social History of the Illustrated Entertaining Magazines in the Soviet Ukraine, 1922–1935*). Українська дослідниця зі Львівського університету імені Івана Франка Олена Гелета подала дослідження повсякденного життя та повсякденного письма в Києві у 1920-х роках (*City of Revolution: Everyday Life and Everyday Writing in Kyiv of the 1920s*). Ці презентації пояснюють багато важливих моментів у сучасному українському житті, зокрема літературні смаки та мовну ситуацію.

Секцію 6.2. Література/культура було присвячено творчості Юрія Шевельова [British association: 2016: p. 63], всесвітньовідомого славіста та мовознавця. На жаль, мені не вдалося відвідати це засідання. Організувала секцію моя колега за програмою ім. Фулбрайта, літературознавець із Національної академії наук України Тамара Гундорова. Вона подала тему «Постколоніальні рамки літературної критики Юрія Шевельова». Також у програмі були презентації Віталія Чернецького з Канзаського університету (США) про уроки та спадщину Ю. Шевельова для сучасного українського письма (*Towards a Literature Suitable for Adults: The Lessons and Legacies of George Shevelov in Contemporary Ukrainian Writing*) й уже згаданого Романа Горбука про маловідомі публікації Ю. Шевельова у Швеції. Згадала про цю секцію не лише для того, щоб унаочнити якомога повніше українську тематику конференції, але й прагнучи спонукати філософів до ґрунтовного вивчення творчості Ю. Шевельова. Його спадок має значний евристичний потенціал для критичної саморефлексії української нації, і завдяки цій саморефлексії її «зону комфорту» може бути порушено.

Як бачимо, виступи на цій конференції не заколисували комфортом звичних стереотипів та поширених ідейних кліше. У одній статті неможливо охопити всі цікаві виступи та ідеї. Адже конференція була вельми представницькою — одночасно могли відбуватися до двадцяти засідань із різною тематикою. Тож головною проблемою стала проблема вибору. А ті засідання, які вдалося відвідати, приємно вражали аналітичним рівнем та змістовною якістю презентацій, глибиною обговорень і чітким дотриманням регламенту.

Атмосферу роботи конференції витворювали також загальні заходи. Згадаю жіночий форум, *keynote* та театральну виставу.

Про гендерні упередження. Успішно започаткований на торішній конференції жіночий форум продовжив свою роботу як круглий стіл, присвячений обговоренню труднощів у веденні польових досліджень, із якими стикаються науковці-жінки в пострадянських країнах (*The Challenges of Field Work in Eurasia: Women's Perspectives*) [British association: 2016: p. 6–10, 46], де сексизм та гендерну упередженість усе ще не подолано. Головним чином ішлося про західних жінок-науковців, які зіштовхнулися з незвичним для них досвідом гендерних відносин. Дискусія відбувалась у контексті розповідей персональних історій учасниць круглого столу. У цих історіях різноманітні гендерні упередження, стереотипи та поведінкові реакції поглиблюють розуміння певного регіону, що сприяє знаходженню шляхів більш плідної наукової співпраці між західними та пострадянськими дослідниками. Важливо, що діяльність форуму не обмежено лише дискусіями. Тут започатковано премію, що її присуджують за найкращі публікації з гендерної проблематики.

Keynote. Відомо, що жанр *keynote* визначає на конференції її провідну ідею та настрій. Вступну лекцію на цій конференції виголосив Девід Мур, професор із університету Йорк (США), провідний фахівець у дослідженні сільського світу Росії, з назвою «Спільнота вчених? Комунікація, обмін та сердечність між російськими та американськими дослідниками довкілля, 1890-ті — пізні 1930-ті» (*A Community of Scholars?: Communications, Exchanges and Cordiality among Russian³ and American Environmental Scientists, 1890s — late 1930s*) [British association: 2016: p. 5, 38]. Зізнаюсь, що мала сумніви щодо важливості цієї теми як *keynote*. Але, як на мене, виступ Д. Мура зумів узагальнити атмосферу конференції. Думка про сердечність як характеристику розуму зрезонувала і в настрої конференції, і в головній ідеї мого виступу про Г. Сковороду. Американський професор, спираючись на ґрунтовні архівні дослідження, показав, наскільки інтереси розуму є сильнішими за політику, економіку та ідеологію. Його дослідження на перетині соціальної історії та історії довкілля доводять, що спільнота науковців, незважаючи на різні перепони (особливо це стосується 1930-х років, коли заборона на на-

---

³ У матеріалах *Power Point Presentation* слово *Russian* вживано у лапках.

уюву співпрацю існувала і з радянського, і з американського боку), прагнула взаємодії, виявляла солідарність, підтримку та сердечність щодо тих своїх колег, право на незалежне мислення яких порушувалося.

Д. Мур показав, що навіть коли політичні режими з обох боків перешкоджали продуктивній співпраці американських та «російських» дослідників, то виклики життя змушували до неї. Співпраці загрожували не лише політичні переслідування та репресії сталінського режиму. Голод, засуха, стихійні лиха на обох континентах вимагали від науковців спільних зусиль. За умов політичної конфронтації важливим чинником зміцнення спільноти науковців стала сердечність, яка в низці конкретних справ, як-от організація наукових експедицій, постачання літератури, гостинний прийом у своїй країні, зуміла зберегти спільноту науковців та примножити її досягнення. Особливо такої сердечності потребували «російські» вчені за переслідувань 30-років. Наприклад, Д. Мур навів дані, що засвідчують: директор Інституту генетики АН СРСР академік Микола Вавилов регулярно відвідував США. Як відомо, згодом його заарештували за доносом і він помер у в'язниці. Але його дослідження культурних рослин, не останньою чергою здійснені завдяки співробітництву з американськими колегами, дали людству такі сорти зернових, що донині годують увесь світ. Історія сердечності між американськими та «російськими» інвайроменталістами свідчить про значні ресурси раціональності, завдяки яким оптимістична перспектива людства можлива. Тріумф науки над політикою, що проявив себе навіть за часів сталінського тоталітаризму, також вселяє надію на можливість українсько-російського порозуміння. Поданий у доповіді Д. Мура конкретний приклад наукового співробітництва між американськими та «російськими» вченими переконує в можливості та продуктивності діалогу навіть за вкрай несприятливих для цього умов.

Молодий театр: *Bloody East Europeans*. Організатори конференції також щиро прагнули створити атмосферу сердечності за межами роботи секцій. Черговою несподіванкою цієї конференція стала для мене культурна програма. Цього разу розважав учасників конференції лондонський Молодий театр із його сатиричною музичною виставою «*Bloody East Europeans*» [British association:, 2016: p. 12–13, 69]. Про те, що це український театр, я дізналася пізніше ⁴. А під час вистави, як і всі інші глядачі, захоплювалася прекрасною грою, що викликала і сміх, і сльози. Сміх — через гостру іронію, завдяки якій актори майстерно витворювали не лише образи знедолених східноєвропейських емігрантів у Великобританії, але й якнайліпше облаштованих британців. Хоча у цій виставі явно переважала українська тема: віночки на головах дівчат, українські танці, пісні, слова. Тугу та сум за рідною домівкою проникливо передала українська народна пісня «Туман

---

⁴ Театр створено 2010 року в Лондоні. Переважний склад трупі — молоді українські актори, репертуар — класичні та сучасні українські твори.

яром, туман долиною». І здавалося, що ця пісня оповила всіх присутніх, які сердечно співпереживали поневірянням на чужині наших співвітчизників. Прагнення акторів змусити людей сміятися з самих себе, бути самокритичними, позбавляючись тягарів ілюзій та стереотипів, досягало мети.

Замість висновку: про легітимацію присутності розуму. Звісно, що враження від цієї конференції посилено тим, що відбувалася вона в стінах одного з найдавніших та найвідоміших університетів — Кембриджського, що об'єднує 31 коледж. Як уже зазначалося, господарями конференції стали коледжі Черчилля та Фітцвільяма. Перший коледж названо ще за життя Вінстона Черчилля на честь його задуму створити подобу Массачусетського технологічного університету в Британії, що йому вдалося втілити в життя лише після виходу на пенсію. Наприкінці 50-х — на початку 60-х років минулого сторіччя британська університетська освіта зазнала суттєвих реформ. Саме тоді з'явилася низка нових університетів, зокрема Ланкастер, Ворвік. Мета цієї реформи полягала в демократизації університетської освіти, створенні сприятливіших умов для широкого доступу до неї. А в Кембриджському університеті ще 1869 року Фітцвільям коледж було засновано як неколегіальну інституцію для студентів, які не мали можливості отримати членство в інших коледжах. Тож історія кожного коледжу підтверджує високу репутацію університету.

А найсильнішим моїм враженням від цієї поїздки стало проживання в одному з найстаріших коледжів Кембриджського університету, заснованому 1437 року коледжі Христа. Впродовж кількох днів я насолоджувалася статусом його члена. Можна розлого описувати ретельно облаштовану територію коледжу, його двори, величну архітектуру, розкішні сади, старовинну церкву, затишну бібліотеку, зручні помешкання, дивовижну трапезну. Але важливо передати настрій єдності університетської спільноти, зміцненню якої підпорядковано весь життєвий простір коледжу. Він є спільним і для першокурсника-студента, і для професора — лауреата Нобелівської премії. Все в ландшафтах коледжів університету підпорядковано одній меті — виробляти ефекти присутності розуму.

Тут культурі вдалося створити сприятливі для нього умови. Прокидаючись під спів пташок, милуючись буянням квітів у дворах коледжу, насолоджуючись сніданком за спільним столом у трапезній зі стрімкими барвистими вітражами, старовинними панелями та портретами славетних членів коледжу, усвідомлюєш, що розум також потребує комфорту. Без належних умов він розпорошує свій ресурс, втрачаючи владу та свободу. Відвідання Кембриджського університету мене переконало, що вилучені в монастирів та церков унаслідок Реформації кошти було використано за призначенням, і вони ефективно працюють на країну досі, забезпечуючи її та й увесь світ елітою. Відчувати себе елітою в Кембриджському університеті (зокрема, ходити по зелених газонах і користуватися іншими місцевими преференціями) може той, хто є носієм розуму, а не влади, грошей чи віри. Тож відвідуючи

такі місця, як Кембридж, важко миритися з приниженням гідності розуму, яке нерідко вчиняємо ми самі, лінуючись полишати нашу «зону комфорту».

ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

[ba|sees] british association for slavic and east european studies (2016) BASEES Annual Conference, 2–4 April 2016 Fitzwilliam College — Churchill College, Cambridge, United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.

Статтю одержано / Received 16.05.2016

Olha Gomilko

CORDIAL UNDERSTANDING IN THE PRESENCE OF GREATNESS OF THE UNIVERSITY: [ba|sees] Annual conference (2–4 april 2016, Cambridge, United Kingdom), or What is comfort out of the «comfort zone»

The article provides analysis of the annual conference [ba|sees] — British association for Slavic and East European studies, held at Cambridge University in April this year. Participation in international academic events did not become routine for Ukrainian philosophers yet, and therefore it requires considerable efforts, in particular leaving our academic «comfort zone». The latter is considered here not as a psychological phenomenon, but in the context of institutionally enshrined practices, conserving inertia and blocking reforms in the Ukrainian academic sphere. Atmosphere of the conference is revealed through the phenomenon of cordiality, considered a factor of furthering mutual understanding in academic community and increasing production of presence of mind.

Keywords: «comfort zone», reason, cordiality, production of presence of mind, university, college

---

Гомілко, Ольга — доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.

Gomilko, Olha — PhD, professor, leading research fellow at the Department of Philosophy of Culture, Ethics, and Aesthetics, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine.
